

УДК 330.142.211

О. П. Павленко,
старший викладач кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ ФІНАНСУВАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ ПІДРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИКЛІЧНОСТІ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ

У статті автором розглянуто проблеми фінансування основного капіталу аграрного сектора економіки. Досліджено циклічність процесу відтворення основного капіталу в умовах глобалізації.

The author in article considers problems of the fixed capital financing in agrarian sector of economy. Recurrence of financing process and reproduction of a fixed capital in the conditions of globalisation are investigated.

Ключові слова: глобалізація, основний капітал, відтворення, циклічність, аграрний сектор, державна підтримка.

ВСТУП

Сучасні ринкові умови нашої країни набувають розвитку під впливом процесів глобалізації. Економічна складова цих процесів та форми прояву визначаються зростаючим значенням світової торгівлі, інвестування і диверсифікації світових фінансових ринків, значною роллю транснаціональних корпорацій, міжнародних господарських процесів, загостренням світової конкуренції між країнами. Країни, які намагаються вийти на міжнародний рівень відносин, повинні враховувати потребу у прийнятні оптимальних економічних рішень на глобальній основі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити ефективність процесу фінансування основного капіталу підприємств АПК в умовах світової глобалізації та вивчити особливості циклічності його відтворення, а також визначити аспекти розвитку аграрного сектора економіки України і державної політики в цій сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аграрний сектор України, в тому числі сільське господарство, харчова і переробна промисловість, забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17 %

валового внутрішнього продукту і близько 60 % фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, частка якого у Зведеному бюджеті України за останні роки становить 8—9 %, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Сільське господарство сприяє розвитку інших галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги. Особлива роль аграрного сектора в соціально-економічному житті країни зумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагомим місце на міжнародному продовольчому ринку. Сільськогосподарська діяльність провадиться майже на всій території країни, в сільській місцевості проживає третина загальної кількості населення. Всього в аграрному секторі економіки зайнято 4 млн осіб із числа сільськогосподарського населення. Однак ситуація, що склалася в галузі на даний час, не дає змоги подолати негативні явища. В 1990-х роках виробництво сільськогосподарської продукції зменшилося в 2,1 рази, в тому числі в сільськогосподарських

підприємствах — в 3,4 рази. Такий спад виробництва став загрозливим для гарантування продовольчої безпеки країни. Певна стабілізація і нарощування обсягів виробництва сільсько-господарської продукції у 2000—2006 роках дали змогу підвищити рівень споживання основних продуктів харчування на душу населення, однак він залишається значно нижчим не лише від раціональних, але і від мінімальних норм. Загрозливих масштабів набула деіндустріалізація сільського господарства. Основний капітал галузі зменшився за 1996—2005 роки в 1,7 рази, а в сільськогосподарських підприємствах — у три рази. Але при цьому частка сільського господарства в основному капіталі економіки зменшилася з 24 до 6 %.

Новий етап розвитку аграрної політики України пов'язаний зі вступом до Світової організації торгівлі, що кардинально змінює зміст останньої. Разом з тим, незважаючи на позитивні сторони вступу до СОТ поряд з кризою аграрного сектора економіки ставиться під загрозу конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції. Отже, однією з найвразливіших груп серед сільськогосподарських товаровиробників після приєднання до СОТ є товарні особисті селянські господарства. Крім того, у максимальному вигаді залишаються підприємства харчової промисловості, що є лідерами за обсягами іноземних інвестицій і багаті з яких знаходяться у власності транснаціональних корпорацій.

Відповідно зазначеним тенденціям вступ України в СОТ відзначається стратегічним розвитком у напрямі світової інтеграції. Іноді глобалізація називається світовою інтеграцією, завдання якої — виробляти високостандартизовані конкурентоспроможні товари у світі. Основним елементом її є раціоналізація і використання фінансових ресурсів з врахуванням розташування виробників там, де вигідно здійснювати свою діяльність та отримувати найбільші прибутки. Транснаціональні корпорації, в першу чергу, беруть до уваги особливо впливові фактори, серед яких собівартість, витрати сировини, експлуатація та утримання обладнання [2—4].

Позитивними наслідками від вступу до СОТ для держави та АПК в цілому є: більша відкритість ринків країн-членів СОТ (151 країна); покращення іміджу України; поліпшення загальної макроекономічної ситуації впровадженням структурних та інституційних реформ; розвиток засад ринкової конкуренції за міжнародними стандартами; можливість сформувати привабливий інвестиційний клімат, а відтак — збільшити обсяги іноземних інвестицій; сприяння зростання реального ВВП; підвищення еко-

номічного зростання; збільшення надходжень до державного бюджету; прискорення структурних реформ в аграрному секторі; збільшення всіх видів інвестицій в аграрний сектор економіки; сприяння проведенню структурної перебудови та модернізації економіки в цілому; можливість впливати на світову торгівлю продовольством; сприяння організованому входженню України в світове господарство; більший захист українських інтересів за кордоном; консолідація нації; оптимізація регуляторних механізмів; поліпшення стану інституціонально-економічної системи країни; перехід до інноваційної моделі розвитку економіки. Вчені-аграрники зазначають, що найбільшу ефективність з точки зору пом'якшення негативних наслідків від приєднання до СОТ матимуть заходи, спрямовані на підтримку особистих селянських господарств і розвиток сільської місцевості. У сільській місцевості потрібно підтримувати формування та розвиток ринкової та соціальної інфраструктури, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб. Ці заходи належать до "зеленої скриньки" СОТ, їхнє фінансування не підлягає скороченню. Згідно з дослідженнями Світового економічного форуму (WEF), в Україні досі немає перспектив для зростання рівня конкурентоспроможності. У перші роки після вступу до СОТ можливе зниження конкурентоспроможності національних виробників. Ця оцінка підтверджується результатами опитування експертів: 69% із них вважають, що основним негативним економічним наслідком приєднання України до СОТ стане зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Україна має великі потужності в аграрній сфері, але достойно на світовому ринку не представлена. Питома вага аграрного сектора і харчової промисловості в українському експорті становить близько 12 відсотків. Тому для нашої держави надзвичайно важливо забезпечити собі в торговельному просторі режим найбільшого сприяння з боку усіх країн-членів СОТ, передбачені в рамках СОТ види захисту вітчизняного виробника для України є недостатніми, особливо якщо взяти до уваги ті прорахунки, які були допущені останнім часом при укладанні двосторонніх угод [5; 6].

Внаслідок вступу України в СОТ для аграріїв, з одного боку, відкриваються додаткові можливості доступу до зовнішніх ринків; відбувається стимулювання технологічного оновлення та переозброєння аграрного виробництва відповідно до світових стандартів внаслідок збільшення іноземних інвестицій в АПК; збільшується передбачуваність, прозорість та послідовність економічної політики уряду у сфері

сільського господарства, що зменшує ризики ведення бізнесу та стимулює інвестиційну діяльність у секторі, розширення сприяє прискоренню структурних реформ в аграрному секторі; що врешті-решт сприяє підвищенню конкурентоздатності української аграрної продукції. Важливим питанням у розвитку сільського господарства України в контексті зближення з СОТ є запровадження субсидій [3; 2].

Одним із проблемних питань залишається узгодження заходів підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні з вимогами СОТ. Це зумовлено тим, що система державного регулювання сільського господарства тільки формується в умовах низького рівня підтримки у попередні періоди і значного бюджетного обмеження. І хоча у 2008 році обсяг державної підтримки збільшився до 4,7 млрд грн., проте вона становить лише 4,3% вартості сільськогосподарської продукції. Заходи з внутрішньої підтримки сільського господарства за класифікацією СОТ включаються до "жовтої", "синьої" та "зеленої скриньок". Серед заходів підтримки, які запропоновані в сучасних умовах в Україні, до складу "жовтої скриньки" відносять: часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; фінансову підтримку через механізм здешевлення кредитів; здешевлення вартості страхових премій; фінансову підтримку фермерських господарств; фінансову підтримку агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах тощо. Обсяг фінансування цих заходів за рахунок коштів Державного бюджету України на 2008 рік був затверджений на рівні 4,7 млрд грн. [3—5].

Процеси глобалізації по-різному впливають і на держави в цілому, і на окремі галузі сучасного виробництва. Наприклад, вони сприяють трансформації розвитку виробничих сфер економіки та обслуговуючої сфери, в які відбувається перелив капіталу, робочої сили і ресурсів. Найбільше глобалізація є загрозливою, насамперед, для країн, що розвиваються і які відчувають гострий дефіцит у виробничих ресурсах, сучасних технологіях, інвестиційному капіталі, кваліфікованих кадрах, розвинутій інфраструктурі і найголовніше — в економічно обґрунтованих програмах для стабілізації економіки. Теорія циклів та криз, запропонована М. Туганом-Барановським, визначила якісно новий етап у розвитку економіки, започаткувала сучасну теорію кон'юнктури ринку. Сучасні дослідники творчості українського вченого на Заході відзначають вплив теорії М. Тугана-Барановського на пізніші розробки А. Пігу та

Дж. Кейнса, Дж. Хікса, Р. Харрода і багатьох інших. Періодизація виробничого піднесення і спаду в сукупності створює те, що називається економічним циклом. Вчений докладно охарактеризував стан промисловості в основних фазах циклу, а також супровідні економічні явища. На його думку, капіталістичний цикл складається з трьох фаз: піднесення, кризи і застою. Однак криза не є неминучою фазою капіталістичного циклу — піднесення може переходити в застій і поступово, без гострої кризи. Згідно з зазначеною теорією, причини криз криються у самій природі капіталістичного господарства, через те що, по-перше, робітник у ньому є простим засобом виробництва; по-друге, воно має тенденцію до необмеженого розширення; по-третє, воно у цілому є неорганізованим. Охоплюючи всі сфери господарства, криза ніколи не настає раптово, їй завжди передують особливий стан галузі, і симптоми цієї лихоманки настільки характерні, що кризу можна передбачити. Скориставшись схемами К. Маркса щодо поділу суспільного продукту на виробництво засобів виробництва і виробництво предметів споживання, провівши відповідні розрахунки, М.І. Туган-Барановський доводить хибність усього вчення класичної школи про процес нагромадження капіталу. Він робить такий висновок: у ринковому капіталістичному господарстві одночасно відбувається розширення суспільного виробництва і скорочення суспільного споживання без будь-якого порушення рівноваги між суспільною пропозицією і суспільним попитом. Цим висновком економіст спростував марксистську доктрину, згідно з якою зростаюча обмеженість споживання робітників через їх відносне та абсолютне зубожіння значно утруднює процес реалізації, що в остаточному підсумку неминуче веде до краху капіталізму. Вчений показав, що попит на предмети споживання заміщується попитом на засоби виробництва. Попит на засоби виробництва створює такий самий ринок для товарів, як і попит на предмети споживання, завдяки чому ніяке скорочення виробництва предметів споживання не може спричинити ніяких нових труднощів у реалізації продуктів капіталістичного виробництва. Заперечуючи висновки марксової теорії відтворення та інвестиційної криз, учений дійшов висновку, що рушійною силою теорії циклів еволюції капіталістичної системи господарювання є інновації, насамперед в галузях, що виробляють засоби виробництва. Іншими словами, у пояснення циклічності розвитку промисловості він вводить функцію інвестування. Так вченому вдалося науково обґрунтувати виникнення криз. Очевидно, що фаза піднесення тісно корелюється з по-

питом на виробу, тобто на засоби виробництва, за рахунок яких розвивається капіталістичний ринок. Зростання попиту на засоби виробництва — це фаза піднесення, послаблення попиту — фаза кризи і навіть застою. У фазі піднесення будівництва і розвитку виробництва створюються умови для посиленого попиту не тільки на елементи основного і оборотного капіталу (залізо, машини, деревину тощо), а й на предмети особистого споживання, бо зростає чисельність зайнятих, капіталісти одержують великі прибутки. Відомий вчений-аграрник В.П. Тимошенко на продовження своєї попередньої роботи опублікував низку цінних праць, присвячених особливостям циклічності в аграрній сфері. Велику практичну цінність, на нашу думку, мають його статистичні матеріали, в яких відображено становище аграрної сфери протягом 40 років перед Першою світовою війною, він дійшов таких висновків: 1) сільське господарство має певні циклічні коливання, але цикли у зміні фізичного обсягу продукції маскуються нерегулярними дрібними коливаннями і відсутністю чіткої періодичності; 2) через гнучкість цін на сільськогосподарську продукцію загальна вартість урожаю фермерів більше коливається згідно з ними, ніж згідно з фізичним обсягом продукції; 3) циклічність обсягів урожаю спричиняє циклічність його ціни, яка не збігається з циклами цін на промислову продукцію; 4) низький коефіцієнт відношення сільськогосподарських цін до промислових випереджає або збігається з економічним піднесенням, високий спостерігається в період процвітання; 5) великий урожай не завжди збільшує купівельну спроможність фермерів, але загалом підвищує купівельну спроможність посередників у купівлі-продажу продукції сільського господарства; 6) цикли у фізичному обсягу продукції спричиняють циклічність у сільськогосподарському експорті; 7) коливання сільськогосподарського експорту позитивно впливають на коливання у торговельному балансі, на приплив і відплив золота; 8) банківська діяльність також реагує на циклічність коливання у сільському господарстві; 9) статистика коливань індексів обсягу урожаю, відношення сільськогосподарського експорту засвідчує залежність ділового циклу від сільськогосподарських факторів; 10) коливання у сільському господарстві є помітною (прямою і опосередкованою) причиною ділових циклів у США [7].

За теорією М. Тугана-Барановського, абсолютна величина прибутку, основного джерела фінансування, визначається тими самими факторами, що й величина заробітної плати. Про-

те, якщо заробітну плату вчений розглядав як одну з необхідних умов самого виробництва, то створення прибутку за неокласичним аналізом пов'язується з порушенням економічної рівноваги (тобто станом динаміки з досягненнями науково-технічного прогресу тощо). Прибуток він розглядав як історичну категорію, соціальною основою якої є власність на засоби виробництва. Він, по суті, протиставляв заробітну плату і прибуток як види трудового та нетрудового доходів, протилежні за своєю внутрішньою природою, визначав прибуток як дохід, заснований на експлуатації робітника капіталістом.

Але, як зазначають автори економічних праць, майновий стан власників у результаті збільшення капіталу за рахунок внутрішнього джерела фінансування, тобто прибутку підприємства, практично не змінюється, оскільки трансформація резервів і нерозподіленого прибутку в номінальний капітал є ніщо інше, як фінансування збільшення капіталу за рахунок несплаченого власникам прибутку чи здійснених ними ж внесків у додатковий капітал. З теоретичного погляду в науково-практичній літературі відзначаються дві основних концепції трактування сутності та класифікації внутрішніх джерел фінансування. В першій концепції увага зосереджена на фінансових результатах, в другій — на руху грошових потоків [1; 6].

До внутрішніх джерел фінансування підприємств здебільшого відносять чистий прибуток; амортизаційні відрахування; забезпечення наступних витрат і платежів. Дискусійним є питання віднесення до внутрішніх джерел фінансування грошових надходжень від інвестиційної діяльності, зокрема процентів, виручки від реалізації необоротних активів, фінансових інвестицій тощо. Прихильники віднесення зазначених надходжень до зовнішніх фінансових джерел обґрунтовують свою позицію тим, що дезінвестиції та фінансові доходи не є результатом операційної діяльності, а отже, не можуть розглядатися як внутрішнє фінансування [6].

При внутрішньому фінансуванні капітал, який був вкладений в необоротні та оборотні активи (за винятком грошових еквівалентів), вивільняється і трансформується в ліквідні засоби, у вигляді частини виручки від реалізації та інших доходів, які залишаються на підприємстві після сплати всіх податків. Інакше кажучи, це та частина фінансових ресурсів підприємства, джерелом формування якої є операційна та інвестиційна діяльність і яка не пов'язана із залученням ресурсів на ринку капіталів. Для підприємств, які не мають можливості залучити кошти із зовнішніх фінансових джерел (че-

Таблиця 1. Показники ефективності сільськогосподарської діяльності Дніпропетровської області, млн грн.

Показники	2000	2005	2006	2007	2008	Відхилення (+,-) 2008 до 2000 р.
Валова продукція у порівнянних цінах 2005р., млн грн.	4197,0	5651,8	5937,2	5117,7	6690,7	2493,7
Валова продукція с.г. підприємств у порівнянних цінах 2005р., млн грн.	1496,1	2778,2	3136,3	279,7	3921,1	2425
Вироблено с.-г. продукції на 1 особу, грн.	1154	1633	1729	1500	1976	822
Фінансові результати до оподаткування (прибуток, збиток)	-97,5	510,9	449,5	639,6	495,8	-593,3
Рентабельність операційної діяльності, %	-7,8	24,4	14,6	25,8	17,1	-24,9
Рентабельність с.-г. діяльності, %	-2,9	23,3	14,2	22,0	19,0	-21,9

рез низьку кредитоспроможність чи інвестиційну привабливість, недостатнє кредитне забезпечення), внутрішнє фінансування є єдиним способом забезпечення фінансовими ресурсами. Однак суттєвою проблемою, яка при цьому виникає, є контроль власниками за ефективним використанням фінансових ресурсів.

Основним внутрішнім джерелом фінансування є самофінансування, пов'язане з реінвестуванням (тезаврацією) прибутку у відкритій чи прихованій формі. Підкреслимо, що амортизаційні відрахування не належать до самофінансування. Ефект самофінансування проявляється з моменту одержання чистого прибутку до моменту його визначення, оскільки отриманий протягом року прибуток вкладається в операційну та інвестиційну діяльність. У світовій економічній літературі залежно від способу відображення прибутку в звітності, зокрема в балансі, відокремлюють два види: приховане самофінансування; відкрите самофінансування (тезаврація прибутку). Приховане самофінансування є формою фінансування підприємства, яка пов'язана з використанням прихованого прибутку. Західні фахівці вважають, що приховування прибутку здійснюється в результаті формування прихованих резервів. Оскільки приховані резерви проявляються лише при їх ліквідації, приховане самофінансування здійснюється за рахунок прибутку до оподаткування. Отже, відбувається відстрочка сплати податків і виплати дивідендів. Мобілізація прихованих резервів здійснюється шляхом реалізації окремих об'єктів основних та оборотних засобів, що неможливо реалізувати при застосуванні цих активів у безперервному виробництві,

або у результаті індексації балансової вартості майнових об'єктів, яка створює додатковий оподаткований капітальний дохід підприємства (даний метод реструктуризації активів не пов'язаний з реальним поліпшенням платоспроможності, однак безпосередньо впливає на підвищення кредитоспроможності підприємства) [1; 6]. Використовуючи інструментарій прихованого самофінансування, можна забезпечити стратегію стабільних доходів. Наявність у підприємства

прихованих резервів з погляду кредиторів є позитивним чинником, зокрема в тих випадках, коли як кредитне забезпечення приймається майно, реальна вартість якого є вищою, ніж це відображено у звітності. До суттєвого недоліку прихованого самофінансування слід віднести порушення принципу достовірності при складанні звітності та підвищення рівня асиметрії в інформаційному забезпеченні її зовнішніх користувачів. Тому застосування на практиці такі методи і джерела фінансування є порушенням законодавства. В реальному секторі економіки підприємствами широко використовується тезаврація прибутку як спрямування його на формування власного капіталу підприємства з метою фінансування інвестиційної та операційної діяльності. Величина тезаврації відповідає обсягу чистого прибутку, який залишився в розпорядженні підприємства після сплати податків і витрат. Збільшення власного капіталу в результаті тезаврації прибутку підприємства позначається також як відкрите самофінансування. Інформація про це наводиться в офіційній звітності.

Для визначення рівня самофінансування розраховують коефіцієнт самофінансування:

$$K_{sf} = \frac{\text{Тезаврований прибуток}}{\text{Чистий прибуток}} \quad (1).$$

Серед вітчизняних економістів досить часто висловлюється думка, що нерозподілений прибуток слід спрямовувати переважно на поповнення власних обігових коштів підприємства та формування резервів ліквідності, які можуть бути використані підприємством у разі фінансових ускладнень. З нашого погляду, вказаний

Таблиця 2. Стан та відтворення основних засобів у сільському господарстві Дніпропетровської області

Роки	Показники основних засобів, %				
	Коефіцієнт індексації	Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт ліквідації	Ступінь зносу	Норма амортизації
2008	100,7	4,8	0,4	62,2	4,0
2007	107,3	9,6	1,0	51,7	5,4
2006	100,6	8,6	0,6	48,6	5,9
2005	103,3	6,7	0,9	47,8	7,0
2004	101,4	8,6	5,0	46,4	8,6
2003	99,8	6,6	4,3	45,2	4,4

підхід є хибним, оскільки наявність ліквідних активів визначається структурою останніх незалежно від того, за рахунок яких джерел вони сформовані і від наявності резервного капіталу [6].

У сучасних умовах фінансової кризи до основних переваг самофінансування слід віднести наступні: залучені кошти не потрібно повертати та сплачувати винагороду за користування ними; відсутність затрат при мобілізації коштів; не потрібно надавати кредитне забезпечення; підвищується фінансова незалежність та кредитоспроможність підприємства. Оскільки на реінвестування спрямовується чистий прибуток, попередньо він підлягає оподаткуванню, в результаті чого вартість цього джерела фінансування збільшується; обмежені можливості контролю за внутрішнім фінансуванням знижують вимоги до ефективного використання коштів; помилковість інвестицій (рентабельність реінвестицій може бути нижчою за середньоринкову процентну ставку, можливе зниження ефективності ринку капіталів у цілому). На практиці ж рішення на користь реінвестицій власниками прийматиметься в тому разі, якщо рентабельність вкладень у дане підприємство буде вищою, ніж прибутковість можливих зовнішніх альтернатив. При прийнятті рішень щодо доцільності самофінансування слід враховувати також вплив податкового фактора на розподіл і використання прибутку підприємства. Згідно з законодавством України суми грошових коштів або вартість майна, що надходять виробнику у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій в корпоративні права, в тому числі грошові або майнові внески, відповідно до

договорів про спільну діяльність без створення юридичної особи на території України не включаються до складу валового доходу. Цей фактор, на нашу думку, є дещо негативним, адже вкладена сума коштів або вартість майна підлягає оподаткуванню.

Одним з поширених видів реінвестицій є амортизація. Застосування прис-

корених методів дещо стримують зростання амортизації основних фондів. До них слід віднести обмеження податкових норм нарахування амортизації, низький рівень оновлення, ремонту, реконструкції і модернізації, а також приросту основних виробничих фондів. Тільки в ході щорічної індексації балансова вартість дещо збільшується в залежності від темпів інфляції, тому облікова вартість основних засобів відрізняється від їх справедливої вартості.

Стан технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва та оновлення основних фондів у сільському господарстві залишається дуже актуальним питанням і водночас є досить складним, бо скорочується кількість наявної техніки з усіх її видів. Існуючий машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств морально та фізично застарів що призводить до збільшення експлуатаційних і виробничих витрат. Розв'язання означеної проблеми зумовлює необхідність комплексного забезпечення матеріально-технічними ресурсами підприємств з дотриманням відповідних пропорцій розвитку матеріально-технічної бази АПК та поліпшення якості техніки вітчизняного машинобудування, спрямувавши її на підви-

Таблиця 3. Вартість основних засобів Дніпропетровської області у 2000–2009 роках

Роки	У фактичних цінах на кінець року, млн грн.		Ступінь зносу, у %
	первісна (переоцінена) вартість	залишкова вартість	
2000	86131	45282	47,4
2001	96250	47406	50,7
2002	97930	48017	51,3
2003	101791	49907	51,8
2004	128686	57393	56,4
2005	136776	60771	56,7
2006	159289	68492	58,2
2007	194092	83982	58,0
2008	263677	103473	61,9
2009	341076	146038	58,1

Таблиця 4. Прогнозні обсяги та джерела фінансування, млн грн.

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	У тому числі за роками			
		2008	2009	2010	2011—2015
Державний бюджет	120750,5	15318,9	15153,5	14550,4	75727,7
Місцеві бюджети	11,2	0,1	0,3	10,1	0,7
Інші джерела	7402,4	407,2	984,1	1028,2	4982,9
Усього	128164,1	15726,2	16137,9	155588,7	80711,3

щення економічного і соціального прогресу загальною. У цих умовах втручання держави набуває першочергового значення.

Протягом останніх 5 років питома вага амортизаційних відрахувань у структурі джерел фінансового забезпечення відтворення основних фондів значно зменшилась.

Тому необхідно приділити увагу іншому власному джерелу фінансування відтворення основних виробничих фондів — прибутку. Вважається, що не вся сума прибутку підприємства, а лише його частина реінвестується у відтворення основного капіталу. Якщо кошти амортизаційного фонду мають цільове призначення, тоді за рахунок прибутку формуються додаткові фінансові ресурси, завдяки яким здійснюється оновлення основних фондів.

При цьому надто негативною є ситуація у пропорціях між окремими складовими структурами основних фондів. Зокрема, це стосується активної і пасивної їх частини, дотримання оптимального співвідношення з оборотними засобами, особливо у тваринництві, де переважає ручна праця.

Рівень забезпечення сільського господарства тракторами, комбайнами та іншою техні-

кою становить 45—50 % потреби. Понад 90 % технічних засобів потребують негайної заміни внаслідок їх зношеності.

Згідно "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" розвиток аграрного сектора забезпечується шляхом: здійснення чіткого розмежування функцій і повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері розвитку сільських територій; удосконалення на законодавчому рівні міжбюджетних відносин центральних та місцевих органів виконавчої влади, зокрема тих, що пов'язані з вирішенням питань фінансування проектів комплексного розвитку сільських територій; визначення пріоритетів розвитку аграрного сектора з урахуванням зональних та регіональних особливостей; удосконалення механізму надання державної підтримки аграрному сектору та забезпечення розвитку сільських територій з урахуванням вимог СОТ; створення організаційно-правових умов для розвитку паритетних відносин між аграрним сектором та іншими галузями економіки; юридичного та технічного оформлення права землеволодіння та землекористування; урегулювання земельних відносин та раціоналізації землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення; здійснення заходів щодо забезпечення розвитку інфраструктури аграрного ринку; інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектора, впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій тощо.

Таблиця 5. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2015 року, млн тонн

Найменування основних видів продукції, товарів	Обсяг виробництва за роками						
	фактичний			прогнозований			
	1990	2005	2006	2007	2008	2010	2015
Основні види сільськогосподарської продукції							
Зерно	51	38	34,3	27,3	40	42	50
Цукрові буряки (фабричні)	44,3	15,5	22,3	16,7	21,9	23,5	25
Насіння олійних	2,8	5,7	7	7,05	7,4	8,5	14
В т.ч. соняшник	2,6	4,71	5,32	4,5	4	4,5	4,5
соя	0,1	0,61	0,89	0,95	1,3	1,5	3
ріпак	0,13	0,28	0,6	1,1	1,9	2,2	6
Картопля	16,7	19,5	19,5	18,2	19	18	18
Овочі	6,7	7,3	8,1	7,1	7,4	8	8
Баштанні культури	0,8	0,31	0,47	0,7	0,7	0,6	0,8
Плоди та ягоди	2,9	1,69	1,11	1,5	1,6	1,7	3,2
Виноград	0,8	0,44	0,3	0,5	0,5	0,5	0,8
М'ясо	6,5	2,4	2,6	2,75	2,95	3,2	5,1
Молоко	24,5	13,7	13,3	12,3	12	12,6	20
Яйця, млрд штук	16,3	13	14,3	13,4	13	13,8	17

Таким чином, актуальність розроблення і прийняття цієї Програми зумовлена потребою у невідкладному вжитті заходів для забезпечення розвитку сільського господарства і сільських територій відповідно до обсягів та джерел фінансування, наведених у паспорті "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" (табл. 4).

Основними завданнями Програми є: створення організаційно-правових та соціально-економічних

Таблиця 6. Потреба в основних засобах виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2015 року, млн грн.

Види основних засобів	Усі категорії господарств, за роками			У тому числі			
				сільськогосподарські підприємства		домашні господарства	
	2005	2010	2015	2010	2015	2010	2015
Будівлі, споруди, передавальні пристрої	38551,4	141396,4	211986,8	104046,3	170206	37350,1	41780,8
Машини та обладнання	19158,6	117169,6	159926,1	96942,8	133609,3	20226,8	26316,8
Транспортні засоби	6205,2	27262,2	41195,3	21951,1	33577,3	5311	7618
Робоча худоба	38,1	166,1	257,8	127,3	209,6	38,8	48,2
Продуктивна худоба	1195,1	6812,3	9413,2	3590,5	6004,3	3221,7	3408,8
Багаторічні насадження	1999,3	3335,7	4256,6	2987,4	3910,8	348,4	345,8
Інвентар, інструмент, прилади та обладнання	3987,2	15913,2	22241,2	12671,8	18257,2	3241,5	3984
Усього	71135	312055,5	449277	242317,2	365774,5	69738,3	83502,4

умов для комплексного розвитку сільських територій; підтримка конкурентоспроможності аграрного сектора в умовах інтеграції України у світовий економічний простір; подолання стихійності та тінзації аграрного ринку; збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення [4; 5].

У результаті виконання Програми передбачається: зберегти сільські населені пункти та забезпечити їх об'єктами соціальної інфраструктури відповідно до визначених соціальних стандартів та нормативів; підвищити рівень ефективної зайнятості сільського населення, рівень доходів сільського населення і середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства до рівня, не нижче середнього в галузях національної економіки; забезпечити формування ємності аграрного ринку шляхом виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції в обсязі, що гарантує продовольчу незалежність країни (табл. 5); створити інфраструктуру внутрішнього аграрного ринку, щороку оновлювати технічну базу сільського госпо-

дарства на 15 відсотків (табл. 6); збільшити обсяг: виробництва валової продукції сільського господарства в 2015 році порівняно з 2006 роком у 1,6 рази, інвестицій в аграрний сектор — у 2 рази (табл. 7), надходження податків і зборів до Зведеного бюджету України — у 2,5 рази (табл. 8), довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10%; збільшити завантаження переробних підприємств, забезпечити подальший розвиток сільськогосподарського машинобудування, зберегти робочі місця у галузях-партнерах сільського господарства; впровадити у практику базові агроекологічні вимоги і стандарти відповідно до регламентів ЄС.

Очікувані результати виконання Програми наведено у табл. 9.

Обсяги фінансування заходів з розвитку соціальної сфери села та сільських територій визначаються за результатами паспортизації сільських населених пунктів відповідно до законодавства. В державному бюджеті щороку передбачаються кошти для здійснення заходів з розвитку соціальної сфери села та сільських те-

Таблиця 7. Обсяг залучення кредитів та інвестицій у сільське господарство на період до 2015 року (млн грн.)

Найменування показника	Обсяг кредитів та інвестицій за роками					
	фактичний	прогнозований				
		2006	2007	2008	2009	2010
Сума кредитів, у тому числі пільгових	12700	14000	17000	18500	20000	30000
Із загального обсягу кредитів:						
довгострокові	4700	5500	7500	9000	12000	18000
короткострокові	8000	8500	9500	9500	8000	12000
Залучення інвестицій, у тому числі іноземних	4905*	9800	10600	11900	13300	20000

* Дані 2005 року.

Таблиця 8. Обсяг надходжень від сплати податків і зборів підприємствами аграрного сектора до зведеного бюджету України на період до 2015 року, млн грн.

Найменування галузі	Обсяг надходжень за роками							Усього за 2007—2015 роки
	фактичний		прогнозований					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011—2015	
Сільське господарство	1265	1485	1650	1850	2050	2475	13610	21635
Харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції	7410	8711	10160	11700	14800	17095	98300	152055
Рибна промисловість	25	35	43	53	65	78	450	689
Видобування солі	28	39	47	57	70	82	500	756
Усього	8728	10270	11900	13660	16985	19730	112860	175135

риторій у визначених законодавством обсягах, які розподіляються Мінфіном між центральними органами виконавчої влади, відповідальними за виконання затверджених Програмою заходів, яка включається окремим розділом до Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік. З урахуванням залежності сільського господарства від погодних умов та високого рівня ризикованості, а також тривалого періоду виробничого циклу, що зумовлює уповільнений оборот капіталу, проводиться робота з: удосконалення існуючих і запровадження нових механізмів державної підтримки сільськогосподарських виробників, які узгоджуються з вимогами СОТ.

Бюджетна політика держави також формується відповідно до законодавства і має на меті забезпечення продовольчої безпеки держави та конкурентоспроможності аграрного виробництва. Пріоритетними напрямками бюджетної політики є: інвестиційний розвиток галузі; створення умов для високотехнологічного конкурентоспроможного товарного виробництва;

підтримка удосконалення системи кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників; забезпечення фінансової участі держави в програмах страхування та гарантування доходів сільськогосподарських виробників; фінансова підтримка підприємств у придбанні матеріально-технічних ресурсів; тощо.

Основними напрямками розвитку системи кредитування аграрного сектора є: формування кредитної інфраструктури, а саме — сприяння створенню кооперативної кредитної системи, спрямованої на обслуговування суб'єктів аграрного ринку, малого та середнього бізнесу в сільській місцевості; розширення функцій Фонду підтримки фермерських господарств щодо мікрокредитування особистих селянських господарств та їх об'єднань; стимулювання розвитку сільських кредитних спілок та їх об'єднань; удосконалення кредитних механізмів; запровадження заставних операцій з використанням складських свідоцтв, підвищення гарантій повернення кредитів шляхом створення системи державної реєстрації нерухомості,

Таблиця 9. Очікувані результати виконання Державної цільової програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року, млн грн.

Найменування завдання	Найменування показників виконання завдання	Значення показників				
		усього	у тому числі за роками			
			2008	2009	2010	2011—2015
Зростання обсягу виробництва валової продукції сільського господарства в 2015 році у 1,6 рази порівняно з 2006 роком	обсяг виробництва валової продукції сільського господарства	1024963	100654	111962	118951	693396
Збільшення обсягу надходжень до зведеного бюджету України від сплати податків і зборів суб'єктами аграрного сектора в 2,5 рази	сума надходжень від сплати податків і зборів до зведеного бюджету України	163235	13660	16985	19730	112860

зокрема земельних ділянок, розвитку оцінної та страхової діяльності, використання заставного майна, удосконалення механізму страхування фінансових ризиків комерційних банків; удосконалення механізму державної підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення відсоткових ставок за користування кредитами; сприяння розвитку мережі кредитного забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції за форвардними і

ф'ючерними контрактами, факторингових операцій з використанням векселів; а також нормативної бази для поширеного використання векселів як платіжних засобів.

У процесі виконання Державної цільової програми формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір. Формування зазначеної моделі забезпечується шляхом: розроблення та виконання державних, регіональних та інших програм розвитку галузі; досягнення випереджувальних темпів приросту інвестицій за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; формування інвестиційної підтримки фермерських господарств з першочерговим її спрямуванням на реалізацію інвестиційних проектів; використання на конкурсних засадах бюджетних коштів для інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку села; фінансування розвитку матеріально-технічної бази наукових установ агропромислового комплексу в обсягах, які щороку становлять не менш як 6 % вартості основних засобів; надання переваги сільськогосподарським товаровиробникам у процесі конкурентного відбору інвестиційних проектів для їх фінансової підтримки за рахунок коштів держави; урегулювання амортизаційної політики у господарствах, що орендують майно; поглиблення міжнародного співробітництва в інвестиційній сфері; формування та розвиток інфраструктури дорадчої діяльності, здійснення заходів щодо підвищення ефективності функціонування дорадчих служб. Здійснення заходів, спрямованих на формування зазначеної моделі розвитку сільського господарства, повинне забезпечити надходження близько 20 млрд гривень інвестицій у галузь з 2015 року [5].

ВИСНОВКИ

Таким чином, основні критерії, що повинні забезпечити перехід до якісно нової сучасної системи управління в галузі АПК, передбачають створення конкурентоспроможної системи управління аграрним сектором економіки, яка відповідає міжнародним стандартам менеджменту, вимогам СОТ і директивам ЄС. Державна підтримка сільського господарства у умовах членства у Світовій організації торгівлі відбувається послідовно, але глобалізація

Таблиця 10. Показники надання державної підтримки для забезпечення розвитку сільських територій, сільськогосподарського виробництва та аграрного ринку на період до 2015 року, млн грн.

Напрями державної підтримки	2008—2015 роки
Забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій	15742,7
Забезпечення розвитку аграрного ринку	49698,2
Фінансове забезпечення аграрного сектора	14011,6
Удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі	17519,7
Професійна освіта	18373,7
Аграрна наука	5308,3
Забезпечення розвитку дорадництва	96,3
Всього	120750,5

може розглядатися у протиріччі за характером свого впливу як окремо на національну економіку України, так і на всесвітній господарський розвиток в цілому. З одного боку, вона розширює можливості держав у відношенні оптимального використання різних ресурсів, поглиблення і розширення країн в міжнародному розподілі праці, а з іншого боку — сприяє виникненню конкурентної боротьби та маніпуляції фінансовими та інвестиційними ресурсами. Це, на нашу думку, загрожує темпам розвитку країн третього світу і держав, які знаходяться в умовах реформ і трансформаційних перетворень.

Література:

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств: монографія. — Тернопіль, Економічна думка: 2000. — 214 с.
2. Концепція економічного розвитку України на 2008—2015 рр.
3. Конкурентоспроможне сільське господарство і державний контроль: реагування України на світову продовольчу кризу.
4. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності / А. Баяр, І. Кобута, Є. Шкарбан, О. Шевцов. — К., 2007. — 39 с.
5. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року // Постанова КМУ від 19 вересня 2007 р. — Київ. — № 1158.
6. Фінанси підприємств: підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. — 3-тє вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 460 с.
7. Шишкін В.О., Абліцова Т.С. Вплив фінансової кризи США на економіку України // Держава та регіони. — 2009. — № 3. — С. 202—206. *Стаття надійшла до редакції 20.10.2010 р.*